Tipovi žene u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti

Stojanović, Vlatka

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:086077

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Engleski jezik i književnost i Hrvatski jezik i književnost

Vlatka Stojanović

Tipovi žene u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2012.

SAŽETAK

Hrvatska srednjovjekovna književnost, teoretski podijeljena na tri razdoblja, nadovezuje se na europsku srednjovjekovnu književnost u odnosu na žanrovsku raznolikost. Srednjovjekovni patrijarhalni stav o ženama u hrvatskoj je književnosti nešto ublažen, posebno zahvaljujući kultu Blažene Djevice Marije, koja je najviše zastupljeni ženski lik, ideal svetosti i izvršiteljica čudesa. Ranokršćanske svetice drugi su stupanj divinizacije ženskih likova, a uz njih se vežu tradicionalne muške osobine kao što su hrabrost, odvažnost, pa i intelektualna aktivnost. Žene iz svakodnevice oprimjerene su ženskim likovima iz Staroga zavjeta i odredbama srednjovjekovnih zakonika i statuta. Samo u se u glagoljaškoj poeziji javlja eksplicitan iskaz mizoginije (anonimna pjesma *Ženska ljubav*). Hrvatskom srednjovjekovnom književnošću pri karakterizaciji ženskih likova dominiraju pozitivni aspekti, uglavnom u svrhu veličanja kršćanske vjere kroz primjere njezinih sljedbenica.

Ključne riječi: srednji vijek, žena, mizognija, demonizacija, idealizacija

SADRŽAJ

1. UVOD……...4
2. SREDNJI VIJEK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI…….5
3. ŽENA SREDNJOVJEKOVNE EUROPE……7
4. TIPOVI ŽENE U HRVATSKOJ SREDNJOVJEKOVNOJ KNJIŽEVNOSTI…….. 9
4.1. BLAŽENA DJEVICA MARIJA…….…11
4.2. RANOKRŠĆANSKE SVETICE……....…14
4.3. ŽENE IZ SVAKODNEVICE…….….17
5. KNJIŽEVNI PORTRET SREDNJOVJEKOVNE ŽENE…….....20
6. ZAKLJUČAK……..21
7. LITERATURA…….…....22

1. UVOD

Srednji je vijek u većini znanstvenih i laičkih krugova tradicionalno promatran kao razdoblje ljudske povijesti kojemu se najčešće pridodaju odrednice poput mračnoga doba, doba konstantnih ratnih previranja, propadanja i zatiranja naprednije antičke kulture, održavanja opće neukosti i nepismenosti te tisućugodišnje stanke u gospodarsko-kulturnome razvoju Europe, čemu je uzrok feudalni društveni sustav i religijsko-politička dominacija katoličke Crkve. Posebno se to odnosi na položaj srednjovjekovne žene, koji je percipiran kao najlošiji u dotadašnjoj europskoj povijesti, nastao zbog onovremenih filozofskih i teoloških određenja žene kao bića tjelesno i duhovno podložnoga grijehu, inferiornoga muškarcu.

Hrvatska književnost srednjega vijeka opisuje nekoliko tipova žene u kojima se očituje tipična srednjovjekovna polarizacija ženskoga principa: idealizacija, posebno izražena u liku Blažene Djevice Marije i ranokršćanskih svetica, i demonizacija koja nije prisutna onoliko koliko bi se to očekivalo s obzirom na kontekst, ali ipak donekle zamjetna u likovima žena iz srednjovjekovne svakodnevice i ponekih starozavjetnih žena. Starozavjetne su žene (Eva i Sara) najrealističnije prikazani ženski likovi, s vrlinama i manama, a posebno su znakoviti opisi dinamike njihove interakcije s bračnim partnerima, koja kao da negira uvriježena stajališta o srednjovjekovnoj instituciji braka.

Ovaj rad donosi kratak pregled književnog korpusa hrvatskoga srednjovjekovlja s obzirom na žanrovsko određenje; osvrt na položaj žene u srednjovjekovnoj Europi, njezinu ulogu u očima srednjovjekovnih intelektualnih autoriteta te društveni i obiteljski status; analizu tipova ženskih likova koji se pojavljuju u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti u odnosu na pravne dokumente, apokrife, svetačke legende, poeziju, prikazanja i romane; prikaz uloge, društvenoga stajališta i književne funkcije svakog od tih tipova (Blažena Djevica Marija, ranokršćanske svetice, žene Staroga zavjeta, žene iz srednjovjekovne svakodnevice) te prikaz generalnoga stajališta hrvatskoga srednjovjekovlja o ženskome pitanju kroz oči anonimnih autora, prevoditelja i prepisivača.

2. SREDNJI VIJEK U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Pismenost hrvatskoga srednjovjekovlja, prema pretpostavci, započinje još u 8. ili 9. stoljeću, relativno nedugo nakon dolaska Hrvata na današnje etničke prostore, premda nisu sačuvane tekstualne potvrde. Takvu pretpostavku dopušta *Traktat Crnorisca Hrabra* koji govori o počecima pismenosti kod Slavena nakon pokrštavanja, baziranoj na latinskim i grčkim pismenima „bezъ ustroenija". I kod Hrvata je već krajem 8. stoljeća mogla postojati rudimentarna misionarska književnost čiji su se primjeri izgubili u vrtlogu povijesti (Hercigonja, 1975:13). Dok je dijakronijski početak hrvatske srednjovjekovne književnosti samo pretpostavkom smješten u 8. ili 9. stoljeće, završna točka razvojnoga luka srednjovjekovne književnosti sa zakašnjenjem zadire u 16. stoljeće.

Hrvatskoglagoljska književna produkcija srednjega vijeka u prošlosti je bila neosnovano kvalificirana kao djelo siromašnih i zaostalih seoskih klerika koji se, zbog svoga podređenog položaja uzrokovanoga borbom protiv upotrebe narodnoga jezika u bogoslužju i slavenskih pisama u liturgijskim spisima, nisu mogli nositi s konkurencijom obrazovanijeg i bogatog gradskog latinskog klera i njegova sjajnoga obreda. Međutim, glagoljaški neliturgijski zbornici iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća svjedoci su istinske motivacije glagoljaškoga klera: očuvanje ne samo kontinuiteta tradicije crkvenoslavenskoga jezika i glagoljske knjige, već i nastojanja da se u odgoj i obrazovanje mladih, a posebno u književni repertorij, osim obaveznih, arhaičnih i tradicijom posvećenih crkvenoslavenskih tekstova uključe i teološki, religiozno-didaktički i svjetovno-didaktički, pripovjedni, moralizatorski i propovjedni spisi zapadnoga podrijetla, prije svega na latinskome i talijanskome, ali i češkome jeziku (Hercigonja, 1975:25).

Hercigonja navodi tri uočljiva razdoblja na koja se hrvatska srednjovjekovna književnost može podijeliti. Prvo razdoblje počiva na crkvenoslavenskoj baštini, od pretpostavljenih prapočetaka do senjskog (1248.) i omišaljskog (1255.) privilegija. To je faza liturgijskih kodeksa i starijega tipa neliturgijskih zbornika na crkvenoslavenskome jeziku u kojoj se oblikuje hrvatski (uglati) tip glagoljice i nastaju uvjeti za reformu glagoljske grafije. Razdoblje do kraja 14. stoljeća prijelazna je faza prema novim temama i izrazu. Drugo razdoblje doba je pune zrelosti koje karakterizira otvorenost zapadnoeuropskoj duhovnoj književnosti, nastajanje zbornika neliturgijskih tekstova novoga tipa i neliturgijske proze, prisutnost čistoga narodnoga i hibridnoga jezika (koji nastaje zbog želje pisaca da budu razumljivi što širemu krugu potencijalnih čitatelja i istovremene težnje za očuvanjem tradicije), razvoj glagoljskoga i latiničkoga tiska, pokretanje kosinjske i senjska tiskare te hrvatski prvotisak, *Misal po zakonu*

rimskoga dvora iz 1483. kao vrhunac razdoblja, koje završava 1508. s prestankom rada senjske tiskare. Treće razdoblje doba je kasnih odjeka – produžetak stilsko-tematske i žanrovske strukture srednjovjekovlja. Završetkom hrvatske srednjovjekovne književnosti smatra se godina 1531., kada s radom prestaje riječka tiskara Šimuna Kožičića (Hercigonja, 1975:29-33).

Književnost čitavoga europskog srednjovjekovlja obilježava snažno prožimanje vrsta i podvrsta, što se tumači kao manifestacija kršćanskoga svjetonazora koji vrijednost sviju stvari podređuju vrhovnome božanskom entitetu, pa je i književnome stvaralaštvu svrha izraziti podređenost Bogu i služenje kršćanskome idealu (Hercigonja, 1975:43). Hercigonja navodi vrste prisutne u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti: liturgijski i biblijski tekstovi, apokrifni spisi (legende, evanđelja, viđenja, djela apostolska), mirakuli, legende, vizije, crkvena i svjetovna didaktično – moralizatorska proza, polemika, svjetovna pripovijest i roman, diplomatika i pravni tekstovi, prenja (kontrasti), epigrafika i grafiti, epistolarni tekstovi, drame – prikazanja, dijaloško pjesništvo i mnogi drugi (Hercigonja, 1975:44).

Kao i u kasnijim povijesnim razdobljima, i u srednjemu vijeku književnost je bila stalni pratitelj Hrvata, najčešći izvor duhovne snage i obrazovanosti, a ponekad i jedino oružje kojim su branili svoju opstojnost i svoju poziciju sastavnoga dijela kulturnog prostora zapadnoga kršćanstva (Jelčić, 2004:17).

3. ŽENA SREDNJOVJEKOVNE EUROPE

Srednjovjekovno viđenje žene počivalo je na dvama izvorima: Bibliji (s posebnim naglaskom na Stari zavjet) i autoritetu crkvenih otaca, teologa i ostalih mislilaca. Gotovo svi intelektualni autoriteti srednjega vijeka, od svetoga Jeronima, Avicenne i Alberta Velikoga sve do Tome Akvinskoga, nadovezuju se na antički pogled na žene kojemu je začetnik bio Aristotel, a koji se sastoji u uvjerenju da su žene moralno i intelektualno inferiorne muškarcu. Ključni element koji je dao doprinos formiranju takvoga uvjerenja bila je tjelesna snaga i nadmoć muškarca, ali i dualna percepcija muškoga i ženskoga principa prema kojoj je obilježje muškosti racionalnost i intelektualna premoć, a obilježje ženskosti iracionalnost i senzualnost. Takav je pogled na prirodne razlike žena i muškaraca išao toliko daleko da je negirao čak i žensku važnost i prednosti njihove uloge pri rađanju djece. Antička tvrdnja da je isključivo muškarac onaj koji stvara novi život, dok je žena samo pasivni receptor ili posuda, dovela je do odumiranja posljednje pozitivne kvalitete ženskoga principa i postavila srednjovjekovnu ženu u položaj potpune biološke subordinacije. Pri tome je i samo rođenje žene bilo interpretirano kao pogrješka prirode, budući da priroda uvijek nastoji stvoriti savršenstvo (to jest muško biće), a žena nije ništa drugo nego deformirani oblik muškarca. Uz antičke izvore, ključni je dokument bila biblijska starozavjetna Knjiga postanka, koja opisuje stvaranje prvoga muškarca (Adama) od gline i prve žene (Eve) od Adamova rebra, odnosno od dijela njegova fizičkoga ustrojstva, što je protumačeno kao argument ženske podređenosti muškarcu. U svjetlu takvih tekstova, mnoga su filozofska i književna djela upozoravala na nedostatke žena, od lascivnosti i zavodljivosti do općenite nesposobnosti, prevrtljivosti i pasivnosti (Janeković Römer, 2008: 887). Gotovo je u potpunosti ignorirana ideja o ravnopravnosti među spolovima koju sugeriraju sva četiri Evanđelja. Prihvaćeni su samo oni dijelovi Biblije, i Staroga i Novoga zavjeta, u kojima se ženi zapovijeda bezuvjetna pokornost mužu koji je njezin poglavar i zagovornik pred Bogom. Srednji vijek stvara sliku žene pokajnice, koja stalno nosi crninu, pokriva glavu i živi u kajanju kako bi iskupila svoju krivicu koja se sastoji od zavedenosti Sotoninom obmanom, kršenjem Božje zabrane i, posljedično, osudom čitavoga ljudskoga roda na grijeh i propast. Pod snažnim biblijskim utjecajem srednji vijek oblikuje dvostruki pristup ženama: strah od opasnosti u koju muškarca dovodi ženska zavodnička moć i veličanje ženskoga djevičanstva kao antiteze grješnoj tjelesnosti (Delbianco, 2006: 137). Prema tome, žena može biti dobra i puna vrlina jedino ako muškarac ispuni svoju dužnost prema njoj koja se sastoji od zauzdavanja i nadziranja njezinih aktivnosti.

Međutim, to nije bio jedini i isključivi stav srednjovjekovnoga društva. Paradoksalno, drugačijemu je mišljenju posebno pridonijela katolička Crkva naučavanjem da je žena jednako tako dio Božjega plana kao i muškarac, da je njezina duša jednako vrijedna kao muškarčeva, pa je tako i žena na duhovnome planu jednaka muškarcu. Pojava crkvene doktrine o braku kao sporazumnome ugovoru i dogovoru supružnika bila je revolucionarna za položaj žene u odnosu na ranija razdoblja kada je ženin (ne)pristanak na brak bio irelevantan. Novi način sklapanja braka postavlja ženu u ravnopravan položaj u odnosu na muškarca. Novim shvaćanjima o vrijednosti žena i poboljšanja njihova položaja posebno je pridonio marijanski kult koji je upravo u razvijenome srednjem vijeku bio na svome vrhuncu. Unutar Crkve započinje i afirmacija žene kao kreativne osobe. Srednji je vijek, između ostaloga, obilježen i djelima raznovrsnih kršćanskih svetica, mističarki i duhovnih pjesnikinja.

Književnost kasnoga srednjega vijeka dovodi do novoga, revolucionarnoga senzibiliteta – pojava teorije „udvorne ljubavi“ bitno utječe na promjenu odnosa među spolovima. Od 14. stoljeća u književnim se krugovima počela razvijati diskusija o ženskome pitanju, što dovodi do velikoga broja tekstova o toj tematici. Diskutanti su većinom bili muškarci, ali bilo je i žena koje su ostvarile veliki utjecaj na novi način razmišljanja. Ti su tekstovi promovirali ideju o različitosti muškaraca i žena koja ženu ne čini inferiornom, već jednako vrijednom i savršenom u svojoj posebnosti (Janeković Römer, 2008: 887). U kasnom srednjem vijeku prema ženskim književnim likovima nastupa nježan odnos i potpuna divinizacija (Delbianco, 2006: 135), što je djelomice modificirani model štovanja Blažene Djevice Marije.

Svakodnevni status srednjovjekovne žene razlikovao se od sredine do sredine. Primjeri s hrvatskoga etničkoga prostora većinom se odnose na položaj žena u pravnim sustavima. Dubrovački srednjovjekovni pravni sustav počivao je na rimsko-bizantskome uzoru koji je žene financijski osiguravao zakonima o zaštiti miraza, a istodobno ih tretirao kao tek djelomično poslovno sposobne osobe. Pri svakodnevnome socijalnom kontaktu, žena je morala znatno više paziti na svoje ponašanje, biti stalno zaposlena i odlikovati se mnogim vrlinama, osobito onima koje su tradicionalno percipirane kao ženske – stidljivošću, skromnošću, čednošću i umjerenošću (Janeković Römer, 2008: 888).

Nova je „jednakost“ bila ograničena na područje književnosti i učenosti, dok u stvarnom životu ni renesansa neće donijeti mnogo promjena. Naprotiv, položaj žene u renesansi na mnogo se razina pogoršao u odnosu na srednji vijek, posebno zbog drastično smanjene gospodarske uloge (Janeković Römer, 2008: 889).

4. TIPOVI ŽENE U HRVATSKOJ SREDNJOVJEKOVNOJ KNJIŽEVNOSTI

U korpusu srednjovjekovne hrvatske književnosti uočljivo je nekoliko tipova ženskoga lika, čije se podrijetlo i karakterizacija mogu grupirati u tri stupnja, od kojih treći pokazuje najveću raznolikost. Prvi tip žene, utjelovljenje apsolutne, djevičanske ženskosti i srednjovjekovnoga ženskoga (ali i ljudskoga) ideala čini lik Blažene Djevice Marije, majke Isusa Krista. Prisutna kao pomoćnica i zagovornica prvenstveno u hrvatskoj legendarnoj prozi (marijanskim mirakulima), pjesničkim tekstovima i prikazanjima, ostvaruje stupanj najveće idealizacije, divinizacije i glorifikacije ženskoga bića u srednjovjekovnoj književnosti, ponajprije zahvaljujući svojoj religijskoj ulozi i nadnaravnome statusu koji je, prema kršćanskome nauku, smješta na vrh hijerarhijske ljestvice Božjih stvorenja.

Drugi tip čini skupina likova ranokršćanskih svetica, djevica, udovica i mučenica prisutnih u hagiografskim legendama, koje su također svjetonazorski ideal srednjovjekovnoga kršćanstva, najčešće obilježene tjelesnom i duhovnom ljepotom, ustrajnošću u vjeri, mudrošću nekarakterističnom za ostale žene, čednošću i hrabrošću koja ne posustaje ni kada su suočene s mučeničkom smrću. Hrvatska književnost bilježi legende o Tekli, udovici Arseniji (poznatoj i pod imenom svete Veronike), blaženoj Rosani, Mariji Magdaleni, Katarini, kao i dramatizaciju legende o svetoj Margareti (Margariti) koja se smatra najuspješnijim dramskim ostvarajem hrvatskoga srednjovjekovlja.

Treći tip javlja se u pjesništvu, pravnim dokumentima i statutima, ponekim legendama te u starozavjetnim apokrifima, a čine ga obične, svakodnevne srednjovjekovne žene iz stvarnoga života prikazane kroz osobno viđenje autora tekstova. Karakterizacija ove skupine likova je raznovrsna: dok se svetost i savršenstvo Blažene Djevice Marije i svetica ne može osporiti, interpretacija srednjovjekovne suvremenice varira od otvorene i apsolutne mizoginije (posebno u glagoljaškoj pjesmi *Ženska ljubav*), preko realističnoga, često i empatičnoga prikaza srednjovjekovne žene koja odjekuje u likovima žena iz starozavjetnih apokrifa (Eva / Euga i Sara) sve do statusa svakodnevne žene koji se iščitava u pravnim dokumentima hrvatskoga srednjovjekovlja, Vinodolskom zakonu te Senjskom i Krčkom statutu.

Iako se u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti o ženama „uglavnom šuti“ (Delbianco, 2006: 135), sačuvani tekstovi dokazom su da većim dijelom izostaje demonizacija i stereotipno srednjovjekovno upozoravanje muške recepcijske publike na opasnost koja prijeti od inferiornoga, zavodničkoga i negativnoga ženskoga principa (uz rijetke iznimke). Hrvatska će renesansa preuzeti obožavanje žene čiji je začetnik srednjovjekovna trubadurska tradicija, ali

unatoč novome pristupu žena će ostati predmetom točno određenih osobina i funkcije (Dujić, 2011:101).

4.1. BLAŽENA DJEVICA MARIJA

Mihovil Kombol navodi da „…ni jedan lik nije pobožna legenda srednjega vijeka obavila toliko toplom simpatijom, koliko lik Bogorodičin“ (Kombol, 1961: 31). Marijanski kult koji tijekom srednjega vijeka, posebno u 11. i 12. stoljeću cvjeta zapadnim svijetom te izrazito štovanje Marije kao jedno od najistaknutijih obilježja zapadnoga kršćanstva, snažno je utjecao ne samo na književnost (gdje ostavlja traga u mnogobrojnim srednjovjekovnim legendama, ali i u trubadurskoj, kasnije i renesansnoj petrarkističkoj lirici kao svojevrsni uzor za stvaranje vizije savršene i nedostižne gospoje), nego i na sveukupni položaj žene u onodobnome društvu. Poticanje marijanskoga kulta među elitom i pukom dovelo je do uvelike poboljšanoga položaja žena, barem na razini teorije (Novak, 2009:325).

Latinske priče o Marijinim čudesima prevođene su i prerađivane u svim europskim jezicima, a u hrvatsku su književnost prodrle iz talijanske književnosti. Zabilježene su u glagoljskim rukopisima iz 14. i 15. stoljeća (Ivančićev, Vinodolski i Petrisov zbornik), u jednom latiničnom zborniku dubrovačkih legendi, u *Žićima svetih otaca* i u glagoljičnoj zbirci *Mirakuli slavne dive Marije*, tiskane u Senju godine 1507. ili 1508. (Kombol, 1961:31), koja sadrži čak šezdeset i jednu legendu, po tematsko-sadržajnoj strukturi i poetici svoga žanra najreprezentativnije marijanske legende u hrvatskoj književnosti (Petrović, 1984:190). Ti su opisi Marijinih čudesa među najznačajnijim proizvodima srednjega vijeka, jer se nigdje „…djetinjska pobožnost i vjerovanje u čudo ne pojavljuje u tako dirljivim, katkad i bizarnim oblicima“ (Kombol, 1961:31). U svim je legendama Marija „odvitnica“ svih koji se u nju pouzdaju i pomoćnica u svim nevoljama, pa tako i u najneobičnijim situacijama (Kombol, 1961:31). Marija je hijerarhijski uspostavljena na tri razine: kao stvorenje nad svim stvorenjima, kao žena nad svim ženama i kao čovjek nad svim ljudima, a u legendama posebno rado svoju pomoć ukazuje upravo grješnim i bespomoćnim ženama.

Jedna od takvih legendi jest pripovijetka *O djevojci bez ruku*, značajna ne samo po središnjoj ulozi Blažene Djevice Marije, već i po tome što je po svome glavnom motivu srodna Genovevi, Grizeldi, Pepeljugi i drugim pričama o nevino progonjenim ženama (Kombol, 1961:32). Motiv nevino progonjene djevojke uklapa se u sustav marijanskoga legendarija prema kojemu je Marija kroz čitav tekst afirmirana kao pomoćnica: *utočišće vsakomu grišniku, otvetnicu grišnikov nevoljnih, slavna* [majka] *od milosti i milosrdja* (*O djevojci bez ruku,* 1969:236, 237, 239). U drugim legendama slične tematike Marija spašava ženu koju je muž htio

prodati vragu, djevojku koja se odala grešnome životu, ali i mnoge muškarce (Delbianco, 2006: 138 – 139).

Marijanska tematika prisutna je i u pjesništvu – u srednjem se vijeku pjeva najviše o njoj, i to kao o majci Kristovoj, zagovarateljici ljudi pred Bogom i simbolu nježnoga majčinstva .U glagoljaškome Pariškom kodeksu (Code Slave 11, tj. Slavenski kodeks 11) iz 14. stoljeća, koji se čuva u pariškoj Nacionalnoj biblioteci i glavni je izvor današnjega saznanja o hrvatskom srednjovjekovnom pjesništvu (Frangeš, 1987:23) sačuvana je pjesma *O Marija, Božja mati* i *Pěsan od muki Hrstovi*, u kojoj je pored Isusove muke i smrti glavna tema i Marijina žalost.

Najstariji sačuvani latinicom pisani pjesnički tekst na hrvatskome jeziku jest *Šibenska molitva* ili *Gospina pohvala* iz sredine 14. stoljeća (Delbianco, 2006:139). *Šibenska molitva* donosi prikaz Gospe kao ideala Crkve. Ona je „…Crkva sama…njezin bestjelesni koncentrat i ona pod svojim golemim verbalnim plaštem štiti nesretne i zarobljene, tužne i zbunjene pripadnike ljudskoga soja“ (Prosperov – Novak, 2003:13). Pored uobičajenih nizanja Marijinih osobina i titula: *mati…utišenje…veseljenje…izbavljenje…*(*Šibenska molitva*, 1969: 375, 376), posebno se ističu dijelovi koji upućuju na Gospin odnos prema ženskome principu i ženskim vjernicima:

Gospoje, ti si blaženih div i mučenic kruna i vse urešen'je.

...

Gospoje, ti si našeje matere nevoljnoje boliznivoga jimena
prominjen'je

...

Gospoje, ti si mati nevoljnih sirot, Gospoje, ti si utišen'je
žalostnih udovic.
Gospoje, ti si vesel'je dreselih mužatic i udovic i divic.

(*Šibenska molitva*, 1969: 375, 376)

Mariji su posvećene i mnoge druge pjesme, primjerice *Danu se svi ponizimo* i *Spasi Marije, Tvojih vernih* (u kojoj se zaziva Marijina pomoć u borbi protiv turskih osvajača), a njezin se lik, uz Isusovo rođenje, slavi i u poznatoj hrvatskoj božićnoj pjesmi *Va se vrime godišća*, parafrazi latinske pjesme *In hoc anni circulo*, sačuvanoj u Petrisovu zborniku iz 15. stoljeća (Delbianco, 2006: 139).

Marija je neizostavan lik hrvatske pasionske drame koja u središte zbivanja postavlja muku i smrt Isusa Krista, a primjeri su takvih tekstova dijaloške pjesme *Prigovaranje Blažene Dive Marije i križa Isusova* (u kojoj Marija moli križ da joj vrati njezinoga Sina) i *Plač Marijin* ili *Plač Gospin,* misterij koji se slavio na Veliki Petak i poticao na suosjećanje s Marijom i

njezinom tugom zbog Isusove smrti (Delbianco, 2006:140). Ni sumorna atmosfera nije lišena uobičajenih marijanskih lauda na tragu kasnije ljubavne lirike, pa se tako apostol Ivan obraća Mariji riječima:

Sliši me, Gospe i kraljice
zvêzdo morska i danice… (*Plač Marijin*, 1969: 442)

Plač Marijin bilježi i jednu Ivanovu opasku kojom on jedan ženski lik – Mariju Magdalenu – navodi kao pravu i povjerenja dostojnu Kristovu učenicu:

Mandalenu pošlji dragu
učenicu sinka pravu,
ona t' hoće vse zviditi,
pravo tebi poviditi… (*Plač Marijin*, 1969:442)

Kao književni lik koji je neizostavno obilježio ne samo hrvatsku, nego i europsku srednjovjekovnu književnosti, Blažena Djevica Marija dominira cijelom galerijom ženskih likova srednjovjekovne književnosti kao njihov uzor, njihov model, zagovornica i izlaz iz svih nepovoljnih situacija.

4.2. RANOKRŠĆANSKE SVETICE

Ranokršćanske svetice druga su značajna skupina ženskih likova i vrlo omiljena tema hrvatske srednjovjekovne književnosti. Privlačne zbog svoje idealiziranosti, tjelesne ljepote i duhovno – moralne savršenosti kombinirane s ljudskošću, svetice kao glavni likovi legendi nisu služile samo didaktičkoj svrsi, nego su opisi njihovih uzbudljivih života i junačkih iskaza vjere opasnosti usprkos usvajali i obilježja zabavnoga štiva.

Jedan od najstarijih hrvatskih apokrifa, *Djela Pavla i Tekle*, donosi vrlo stari model priče o ženi mučenici koja se smrti prepušta kao da joj ona ništa ne znači. Sveta Tekla, iako je žena, krsti i podučava nove kršćanske konvertite (Prosperov – Novak, 2003:17), u vjeri je neumoljiva, a njezina je hrabrost pred smrtnom opasnošću impresivna: *I povelê knez privesti Pavla na sudišće i svetuju Têklu. Ona že ubo ide s radostiju veseleći se* (*Djela Pavla i Tekle*, 1969:130). U književnosti Tekla je „…prototip onih junakinja koje su svoje zemaljske vjerenike s najvećom lakoćom razmjenjivale za nebesku ljubav" (Prosperov – Novak, 2003:17), kao i primjer širenja kulta ikonijske djevice na Istoku i Zapadu (Hercigonja, 1975:107).

Život svete Katarine ili *Legenda o svetoj Katarini* sačuvana je u latiničkom rukopisu *Korčulanske pjesmarice* s kraja 15. stoljeća (Delbianco, 2006:141). Katarina je prvi i iznimno rijedak lik učene žene u hrvatskoj književnosti, protagonistice koja je ne samo mučenica za kršćansku vjeru nego i intelektualka, vrlo neobičan u srednjovjekovnoj, pretežito patrijarhalnoj i mizoginoj kulturi (Fališevac, 2010:256). Opis Katarininih intelektualnih dosega i razjašnjenje uzroka njezinoj učenosti donosi sam tekst legende: *Biva ova pomnjom zgoru rečenoga oca njeje* [kralja Koste] *svakoga nauka knjižnoga urehom izvrsitom urešena, a navlastito sedmimi nauci liberalskimi ili slobodnimi naučena* (*Život sv. Katarine*, 1969:275). Katarina izvrsno poznaje svih sedam slobodnih vještina (gramatiku, retoriku, dijalektiku, aritmetiku, geometriju, astronomiju i muziku) i to zahvaljujući nastojanjima svoga oca, o čemu srednjovjekovni tekst (iako je vrijeme radnje smješteno u kasno antičko doba, budući da je Katarina Aleksandrijska svetica iz 4. stoljeća) progovara afirmativnim tonom, što je neobično uzevši u obzir gotovo potpunu nepismenost srednjovjekovnih žena te informaciju da se dubrovački građanin Benedikt Kotrulj sredinom 15. stoljeća morao opravdati pred svojim sugrađanima zbog toga što je školovao kćeri (Janeković Römer, 2008:889). Katarinina učenost ima i praktičnu primjenu: *postavivši u žensko srce mušku smionost* (*Život sv. Katarine*, 1969:275) ona se suprotstavlja caru Maksentiju i premoćno odnosi pobjedu nad pedeset filozofa – mudraca, čije argumente ne samo

osporava, nego ih i konvertira u kršćanstvo (Fališevac, 2010:259). Time je Katarina i jedna od rijetkih žena u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti koje su dobile pravo na vlastito mišljenje i poučavanje (i to muškaraca) (Fališevac, 2010:262).

Česti književni motiv o ženi (obično zvanoj Veronika) na čijem je rupcu koji je pružila Isusu da njime obriše lice ostao otisak njegova lica, pri čemu je rubac zadobio čudotvorna i iscjeliteljska svojstva, u hrvatskoj književnosti nalazimo u apokrifu *Kako bi prineseno lice Isuhrstovo v Rim i kako pogibe Ana i Kajapa i Pilat*, sačuvanome u nekoliko rukopisa (Štefanić, 1969:156). Ime protagonistice ovoga teksta je Arsenija, a donekle je slična svetoj Katarini po otvorenoj komunikaciji s muškarcima, poučavanju koje ne izvire iz učenosti, već iz vjere i osobnoga svjedočanstva o Kristovu životu te po samopouzdanome suočavanju s rimskim carem (kojega rupcem ozdravlja). Arsenija je aktivni pokretač radnje, a pokoravaju joj se ne samo muškarci koji ovise o njezinoj volji da upotrijebi čudotvorni rubac, nego i demoni koje je istjerala: *Ju nam i gore nam, kako nas nigdore ne more izignati razve Arsenija s božjim licem nas izigna iz našega doma* (*Kako bi prineseno lice Isuhrstovo v Rim i kako pogibe Ana i Kajapa i Pilat,* 1969:156).

Muka svete Margarite najuspjelija je i najosmišljenija hrvatska drama u predrenesansnome razdoblju (Prosperov – Novak, 2003:24). Latinska legenda o muci i smrti Margarete, kćeri poganskoga svećenika, sačuvana je u Pariškome zborniku iz 1375. te u Oxfordskome zborniku s početka 15. stoljeća, a dramatizacija, koja se ponekad pripisuje Marku Maruliću, nastala je na prijelazu 15. i 16. stoljeća. Margaritu, uz sve epitete pridodavane ranokršćanskim sveticama, posebno karakterizira prkosan i odrješit dijalog s muškarcem, upraviteljem Olibrijem, koji čini veći dio sadržaja drame. Olibrijev prvotni nastup spram Margarite podsjeća na odnos srednjovjekovnoga feudalnoga gospodara prema podložnici (iako je radnja smještena u kasnoantičko 3. stoljeće) koju želi učiniti svojom ljubavnicom. Njegov dijalog s Margaritom zatim postaje obilježen terminima trubadurske poezije, čak i dvorjaničke retorike (Prosperov – Novak, 2003:24). Nasuprot tome, Margarita se otvoreno suprotstavlja muškarcu koji joj je nadređen ne samo po spolu, nego i po društvenome položaju te oštro definira vlastiti kršćanski identitet, pri čemu posebno nastoji kontrastirati svoje i Olibrijeve svetinje:

...nisam raba zakupljena
da ja jesam prosta žena
i kršćansku veru slidim
a tvê boge nenavidim. (*Muka svete Margarite,* 1969:489)

...

Slavim, zovem gospodina

Isukrsta Božja sina

ki proklinje boge tvoje

i uzdrži divstvo moje. (*Muka svete Margarite*, 1969:490)

Margarita ne preže ni pred uvredama (*O pres stida pse nečisti…*(*Muka svete Margarite*, 1969:492)) kako bi dokazala Olibriju svoju nepopustljivost, koja se manifestira na način nekarakterističan za srednjovjekovni pogled na žene kao slaba bića bez vlastite, čvrste volje – Margarita sebe eksplicitno opisuje kao osobu čije je mišljenje nemoguće promijeniti:

Nigdar mene ne prihiniš

ni s moje me vere snimiš

...

Zato te se ja ne bojim

ni se klanjam bogom tvojim.

(*Muka svete Margarite,* 1969:491)

U *Muci svete Margarite* također je vidljiva klasična psihološka dinamika između spolova: iako je prvotna namjena teksta prikazati Olibrijevo mučenje Margarite i osudu na smrt kao kaznu za njezino uporno odbijanje da se odrekne kršćanske vjere, u pozadini je moguće iščitati i drugi motiv – osvetu zbog odbijanja njegovih ljubavnih ponuda.

Zajednička osobina likova ranokršćanskih svetica u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti jest opiranje konvencionalnim pravilima ponašanja koja su vrijedila za realne žene srednjega vijeka, što je ipak obojeno višim ciljem: uspostavljanjem kršćanske vjere kao apsolutne istine, pri čemu su dopuštena sva sredstva, pa i ona koja vode ženskoj emancipaciji.

4.3. ŽENE IZ SVAKODNEVICE

Opisi svakodnevne, obične, realistične žene u hrvatskoj su srednjovjekovnoj književnosti vrlo rijetki, ali raznoliki. Najbolji uvid pružaju pravni dokumenti (Vinodolski zakon, Krčki statut i Senjski statut) koji navode mjere pravne zaštite žene i kažnjavanja ženskih počinitelja prekršaja i zločina, čime se stvaraju profili srednjovjekovnih hrvatskih žena i njihovih eventualnih mana, sklonosti i potreba. Jedan od mogućih srednjovjekovnih pogleda na ženu opisuje glagoljaška pjesma *Ženska ljubav* koja, bazirajući se na biblijskome proroku Sirahu, funkcionira kao upozorenje muškarcima (posebno klericima) na žensku zavodljivost, prevrtljivost i urođenu iskonsku zlobu. Sličnih je obilježja lik Patrikijeve supruge u apokrifnome tekstu *O prekrasnom Josipu*. Ženski likovi preuzeti iz Staroga zavjeta (Eva/Euga i Sara) pokazuju elemente realističnosti koja sugerira da se autori pri njihovoj karakterizaciji nisu vodili polariziranim sustavima ženskih osobina, nego su stvorili likove s vrlinama i manama, što asocira na moguće uzore iz svakodnevnoga života. U opisu starozavjetnih žena posebno je zanimljiv njihov odnos s muževima (Adamom i Abrahamom) koji ukazuje na partnerstvo i međusobno poštovanje koje se rijetko povezuje s tipičnim srednjovjekovnim brakom. Sličan opis braka donosi *Život Marije Magdalene*, gdje je jedan od glavnih motiva ljubav između cara (Pelegrina) i njegove supruge.

Vinodolski zakon iz 1288. godine te Krčki i Senjski statut iz 1388. godine donose veliki broj zakonskih odredbi posvećenih ženama i njihovoj zaštiti. Primjerice, sva tri dokumenta ocjenjuju silovanje kao teški oblik nasilja nad ženom i kao kaznu propisuju visoku novčanu kaznu (Vinodolski zakon) ili pak smrtnu kaznu (Krčki i Senjski statut). Iako rigorozne kazne nisu dokazom uvažavanja ženskoga integriteta, već nastojanjem da se sačuva čast muškaraca iz žrtvine obitelji (koja je, prema srednjovjekovnome svjetonazoru, silovanjem narušena), one kao posljedicu ipak imaju osudu nasilja nad ženom i maksimalnu zakonsku zaštitu od istoga (Novak, 2009:319). Kod većine prekršaja i zločina, za žene i muškarce vrijede isti kriteriji kažnjavanja. Vinodolski zakon propisuje kaznu za „tvarnicu“ (što označava trovateljicu, odnosno osobu koja se bavila pripravom prirodnih lijekova, napitaka i masti koji su mogli dovesti do trovanja, a što se najčešće povezivalo s čarobnjaštvom; Bratulić termin „tvarnica“ prevodi kao „vračara“, a Mažuranić kao coprnica, čarobnica, vještica) (Novak, 2009:333) – iako je taj zločin u većini slučajeva pripisivan ženama, muškarac koji ga počini kažnjava se jednako: *Jošće: ako bi se ka žena našla tvarnica…za prvo ostani knezu libar 100 volja se sažgi, ako se ne imelo od česa platiti…I tako v toj istoj peni, ako se ki muž najde v tom grihu, da se kaštigaj* (Vinodolski zakon,

1969:93 – 94). Općenito, jedna je od temeljnih značajki Vinodolskoga zakona jednakost svih društvenih slojeva pred zakonom, bez obzira je li riječ o muškarcima ili o ženama. Iz svih navedenih pravnih dokumenata vidljivo je da je, unatoč očekivanim ograničenjima s obzirom na povijesno – društvene okolnosti, pravna zaštita žena bila na vrlo visokoj razini (Novak, 2009: 342).

U glagoljaškoj poeziji javlja se u kontekstu hrvatske srednjovjekovne književnosti prilično izoliran primjer ženomrzačkoga teksta – pjesma *Ženska ljubav* (poznata i po prvome stihu *Sliši vsaki človik ovo*). Pretpostavljeni anonimni glagoljaški redovnik, nadovezujući se na tradiciju koja se proteže od antičkih filozofa i moralističkih pisaca ranokršćanske epohe do srednjovjekovnih mistika, definira koncepciju ženskoga bića kao demonsku, s posebnim naglaskom na grijehe na koje zlobna i manjkava ženska narav navodi muškarce (Bogutovac, 2009:212), sprječavajući ga u nastojanju da spozna Boga:

Ona ti je mriža morska
ter tonota zala gorska.
Ona obdan, obnoć lovi
tere mnoge duše gubi. (*Ženska ljubav*, 1969:435)

U katalogu metafora povezanih uz ženu središnje mjesto zauzimaju one koje sugeriraju žensku nezasitnost – oganj, pakao, zemlja i studenac (Bogutovac, 2009:215):

A ovo su zli prilici
mladi ženi i divici:
oganj, pakal tere zemlja
ter studenac ki nima dna. (*Ženska ljubav*, 1969:435)

Međutim, istinska je namjena ove pjesme bilo isticanje prednosti redovničkoga života; ona je upućena svećenicima i redovnicima kao reakcija na kršenje celibata, odnosno zavjeta čistoće (Plejić Poje, 2008:30).

Sličan mizogini portret žene nalazi se u starozavjetnome apokrifu *O prekrasnom Josipu.* Lik Patrikijeve (Putifarove, Pentefrijeve) supruge tipična je zavodnica protiv koje upozoravaju propovjednici: kako bi očarala Josipa i navela ga da zgriješi s njom, uz nečedne facijalne ekspresije, raskalašeni smijeh i namigivanje koristi se i prijevarnim ženskim metodama uljepšavanja - šminkanjem i presvlačenjem: *...svite prominjajući v vse čase, lice prominjujući i umivajući i svite provišujući…* (*O prekrasnom Josipu,* 1969:178). Izravno se sugerira da je ona pod utjecajem Sotone i u savezništvu s njime, a demonizacija je zaokružena usporedbom s drevnim simbolom Sotone i zla, zmijom: *…rani se srce njeje ljubavju sotoninu i vele želiše*

sagrišiti…po mizi djavlji pomigajući očima i smijući se i lasteći kako zmija…(*O prekrasnom Josipu,* 1969:178).

Starozavjetne žene, iako u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti najčešće ocrtane kao hrabre, ali šutljive mučenice koje stoički podnose svoja iskušenja (Delbianco, 2006:142), u očima su autora prikazane sa svojevrsnom empatijom koja sugerira sličan odnos prema svakodnevnoj ženi. Također su zanimljive u svojoj bračnoj ulozi koja djeluje kao mogući odjek srednjovjekovnih brakova iz stvarnoga života.

Život Adama i Eve donosi neočekivan prikaz Eve (koju hrvatski autor naziva Eugom) koja, iako progonjena osjećajem krivnje zbog svojega doprinosa padu čovječanstva u istočni grijeh, od svoga muža Adama dobiva tretman pun poštovanja, brige i ljubavi, lišen svake osude. Iako pripovjedač uporno naglašava Euginu krivnju kroz njezine neprestane samooptužbe, na mahove se osjeća njegova ljudska sućut, posebno u prizoru porođajnih muka osamljene Euge (Hercigonja, 1975:320). Adam se Eugi obraća s poštovanjem (u latinskome izvorniku *Vita Adae et Evae* naziva je *Domina*) (Turkalj, 2006:586), kroz cijelu radnju iskazuje zabrinutost za njezinu dobrobit i žrtvuje se za nju, uzimajući u obzir njezinu tjelesnu slabost.

Apokrifna legenda *Život Marije Magdalene*, iako u prvom planu opisuje progonstvo uz sestru Martu, brata Lazara i ostale kršćane, naučavanja (Hercigonja, 1975:280), propovijedanja, obraćenja i čudesa Marije Magdalene, sadrži i prikaz toploga odnosa između jednog od Magdaleninih konvertita cara (Pelegrina) i njegove supruge, u kojemu nije vidljiva dominacija muškarca nad ženom. Nakon ženine smrti, očajni Pelegrin zahtijeva dostojan pokop i poštovanje prema njezinu tijelu: *Bolje je svoju ženu pogrêsti i ditića š njeju položiti, nere moru i valom na rashićen'je dati.* (*Život Marije Magdalene,* 1969:272) U apokrifnome tekstu *Avramova smrt*, Abraham priznaje svojoj ženi Sari pronicljivost i razum, a u *Životu Abrama remete* naslovni lik svoju sinovicu Mariju ne kažnjava i ne odbacuje iako je postala bludnicom (Kombol, 1961:34), nego izražava svoje žaljenje i nježnost prema njoj.

Svakodnevne su žene najslabije zastupljena skupina ženskih likova u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, što je očekivano s obzirom na činjenicu da je većina srednjovjekovnih tekstova bila usmjerena na sakralnu tematiku, u kojoj je svakodnevna žena mogla poslužiti samo kao negativan primjer grješnosti i lošega postupanja, uz rijetke pozitivne iznimke. Iako se mizoginija može iščitati iz tekstova koji se izravno određuju protiv žena i iz tekstova u kojima je ženski lik marginalan, iz šireg društvenoga konteksta vidljivo je da su ženomrzački motivi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti rijetki.

5. KNJIŽEVNI PORTRET SREDNJOVJEKOVNE ŽENE

Iz malobrojnih primjera ženskih likova prisutnih u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti kristalizira se sveukupni književni portret srednjovjekovne žene oblikovan na temelju karakterizacije, motivacije i konteksta ženskih likova. Uočljiva je oštra polarizacija koja se kreće od apsolutne i neosporive svetosti (Blažena Djevica Marija) do najnižih, demonskih sfera grješnosti (vizija žene u *Ženskoj ljubavi*).

Brojčano najzastupljenija skupina likova jesu ranokršćanske svetice sa svim svojim sličnostima i razlikama koje su, iako ljudska i ženska bića, idealizirane i glorificirane kao uzor svim ženama. Blažena Djevica Marija samom svojom pojavom i prirodom ne podliježe bilo kakvoj kritici te je logično da je ona lik koji je u književnosti i u izvanknjiževnoj stvarnosti postavljen na pijedestal nedodirljivosti, što je imalo ogroman utjecaj na poboljšanje položaja obične žene, koja je na neki način uzdignuta samom činjenicom pripadnosti istome onome spolu kojemu pripada i Marija. Likovi svetica i Blažene Djevice Marije, opisivani s ljubavlju i oduševljenjem, sposobnostima i svojstvima (učenost i „muška“ hrabrost svete Katarine; prkos i provokacije svete Margarite; propovjednička i krstiteljska uloga svete Tekle i Marije Magdalene) koje obične i svakodnevne žene ne bi smjele posjedovati ni iskazivati, kvantitativno i moralno dominiraju nad likovima (grješnih) starozavjetnih i svakodnevnih samozatajnih žena, koje nisu podložne onolikoj demonizaciji kolika bi se očekivala s obzirom na općeprihvaćeni filozofsko – teološki pogled na žene onoga vremena. Kad je demonizacija ipak prisutna, ni u čemu ne odstupa od uobičajenih, mnogo puta u raznim izvorima pretpostavljenih ženskih osobina – taštine, prijetvornosti, požude, nezasitnosti, rasipnosti, brbljavosti, lukavosti, zavodljivosti.

Na površinu ipak prvenstveno izbijaju pozitivni aspekti koje je hrvatska srednjovjekovna književnost dodijelila ženama, makar ne kako bi uzdigla ženski princip, već u svrhu promicanja štovanja marijanskih i svetačkih kultova ili promicanja kršćanske vjere. Da je nova crkvena doktrina o duhovnoj jednakovrijednosti muškarca i žene doprla i do hrvatskih prostora, vidljivo je ne samo u književnosti, već i u pravnim dokumentima kasnoga srednjovjekovlja, koji nastoje zaštititi ženu uz maksimalnu učinkovitost koja je bila moguća s obzirom na stupanj razvoja ljudske altruistične svijesti u srednjemu vijeku.

6. ZAKLJUČAK

Općeprihvaćena percepcija srednjega vijeka kao mračnoga doba nepovoljnoga za egzistenciju ljudi općenito, a posebno žena, bazira se prvenstveno na sačuvanim zapisima filozofskoga i teološkoga karaktera, od kojih mnogi ženu definiraju kao neinteligentno, senzualno, prevrtljivo, muškarcu podložno biće, odgovorno za pad čovječanstva u Edenskome vrtu. Srednjovjekovna književnost donekle potvrđuje takvo stajalište, no mnogobrojni primjeri ženskih protagonista sakralne pozadine, kojima se pripisuju ne samo natprirodne sposobnosti te osobine smatrane tipično ženskima (kao što su nježnost i milosrdnost), nego i inteligencija, sposobnost debate, snalažljivost, izdržljivost i hrabrost ukazuju na postojanje paralelnoga sustava vjerovanja koji je bliži onome što se danas smatra idealom ravnopravnosti muškaraca i žena. S druge strane, malobrojnost portreta svakodnevne žene (koja nije tek autorovo sredstvo koje omogućuje katalogiziranje negativnih osobina kao upozorenje čitatelja na grijeh) onemogućuje jasan pogled na realni pristup svakodnevnoga srednjovjekovnog muškarca svakodnevnoj srednjovjekovnoj ženi.

Hrvatska srednjovjekovna književnost uglavnom potvrđuje kanone europske književnosti, budući da je glavnina hrvatskoga onodobnoga književnoga korpusa prijevod ili prerada stranoga predloška. Također se bavi uglavnom likovima Blažene Djevice Marije, ranokršćanskih svetica, starozavjetnih žena i stereotipnih, demoniziranih i zlih ženskih likova, pa je slijedom toga tragove svakodnevne srednjovjekovne hrvatske žene moguće uhvatiti tek fragmentarno i posredno, putem pravnih dokumenata koji svojim zabranama i odredbama naznačuju moguće probleme, situacije i potrebe srednjovjekovne žene.

7. LITERATURA

1. Bogutovac, Dubravka, 2009. *Katalog u zrcalu:Srednjovjekovna mizogina pjesma* Ženska ljubav *i* Anka satira *Marka Marulića*, Colloquia Maruliana, god.18., br.18, str. 211 – 217.
2. Delbianco, Valnea, 2006. *Biblijske žene u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka i renesanse*, Narodna umjetnost, god.43., br.2, str. 135 – 148.
3. *Djela Pavla i Tekle*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
4. Dujić, Lidija, 2011. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*, Zagreb.
5. Fališevac, Dunja, 2010. *Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi*, Slovo, sv. 60, str. 255 – 277.
6. Frangeš, Ivo, 1987. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb – Ljubljana.
7. Hercigonja, Eduard, 1975. *Povijest hrvatske književnosti – Knjiga 2*, Zagreb.
8. Janeković – Römer, Zdenka, 2008. *Žena*, u: Leksikon Marina Držića, Zagreb, str. 887 – 889.
9. Jelčić, Dubravko, 2004. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb.
10. *Kako bi prineseno lice Isuhrstovo v Rim i kako pogibe Ana i Kajapa i Pilat*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
11. Kombol, Mihovil, 1961. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb.
12. *Muka svete Margarite*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
13. Novak, Zrinka, 2009. *Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu*, Historijski zbornik, god. 62., br. 2, str. 315 – 343.
14. *O djevojci bez ruku*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
15. *O prekrasnom Josipu*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
16. Petrović, Ivanka, 1984. *Hagiografsko – legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski* Marijini mirakuli *– izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike*, Slovo, sv. 34, str. 181 – 201.
17. *Plač Marijin*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.

18. Plejić Poje, Lahorka, 2006. *Mizoginija, mizandrija, satira: bilješke uz tri pjesme iz starije hrvatske književnosti*, Nova Croatica, god. 2., br. 2, str. 27 – 42.
19. Prosperov – Novak, Slobodan, 2003. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb.
20. *Šibenska molitva*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
21. Štefanić, Vjekoslav, 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka.* Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
22. Turkalj, Lucija, 2008. *Život Adama i Eve u Žgombićevu i Fatevićevu zborniku*, Slovo, sv. 56 -57, str. 579 – 593.
23. Vinodolski zakon, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
24. *Život Marije Magdalene*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.
25. *Život sv. Katarine*, 1969. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 1 – *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb.